

duct is van een leerproces. De boodschap blijft evenwel dezelfde: de patiënt heeft er weinig tot niets mee te maken, hij of zij is slechts de ruwe materie geweest, de homp klei waarop een aantal animatoren hun invloed hebben laten gelden. Voorzover het resultaat tegenvalt, dienen andere en betere animatoren de klomp te herkneden tot de gewenste proporties. Begrijp: in beide monismen – biologisch, psychologisch – blijft het subject als subject buiten spel; de oorzaak en dus de schuld liggen buiten hem of haar. Ingeval van een biologisch monisme wordt de etiologie volledig onpersoonlijk gemaakt (*bad genes*); ingeval van een psychologisch monisme wordt de etiologie wél persoonlijk en bijgevolg wordt ze binnen de kortste keren een schuldvraag: wat en vooral wie in de omgeving is verantwoordelijk voor het verkeerd kneden van de klei? De klei zelf blijft andermaal buiten schot, de oorzaak ligt ergens elders, liefst bij 'de' maatschappij, want dat is lekker onpersoonlijk. En vooral veilig, want de ouders naar voor schuiven als mogelijke oorzaak is vragen om moeilijkheden.

Dit is volgens mij een van de belangrijkste verklaringen voor het succes van het monisme: de schuldvraag wordt afgewenteld naar een elders, een ander, we hoeven niet voor de spiegel te gaan staan om een aantal vervelende vragen te beantwoorden. Dit brengt mij bij mijn tweede onderwerp: de segregatiefunctie binnen het psi-bedrijf. Collega M.L. wijst er terecht op dat de bevindingen van het genetisch monisme steevast voor de ander gelden, niet voor ons. Merkwaardig toch? We kunnen hoogstens hopen dat we die ander tot ons niveau kunnen oppillen: de stap naar een eugenetica wordt plots grizelig klein en de geschiedenis toont vooral dat de mens heel weinig leert van de geschiedenis. Die segregatiefunctie is uiterst belangrijk, zeker in combinatie met de hoger besproken schuldvraag. Voorzover wij erin slagen de afwijkende ander als ziek te betitelen, bovendien ten gevolge van een onpersoonlijke oorzaak, blijven wijzelf volledig buiten schot. Dit is zonder twijfel een van de belangrijkste redenen geweest waarom Freud onder vuur lag en ligt, veel meer dan zijn veronderstelde *panseksualiteit*: zijn theorie en praktijk verplicht de mens ertoe zelf voor de spiegel te gaan staan en zichzelf in vraag te stellen. Dat doen we liever niet en daarom hebben we er steevast voor gezorgd dat de in de realiteit rondlopende, vreemde spiegelbeelden – de marginales – zo ver mogelijk van ons verwijderd bleven. Vroeger voornamelijk letterlijk – kijk eens de locaties van psychiatrische ziekenhuizen na – en nu ook figuurlijk via een theorie. Ze zijn 'anders' dan wij. Begrijp: wij zijn normaal, zij niet.

Het belang van deze noodzaak om de ander-gelijke op afstand te houden blijkt uit iets wat op eerste gezicht een paradox lijkt. M.L. merkt zijdelings op dat de veronderstelde biologische oorzaak van psychopathologie en de aldus bewezen onschuld van de patiënt helemaal niet belet dat criminelen nog steeds veroordeeld worden. Hetzelfde geldt overigens evenzeer in geval van een veronderstelde psychologische oorzaak – 'Brave New World' en '1984' zijn slechts uitvergrotingen van wat een hedendaagse protocollaire psychologische praktijk aan het uitvoeren is. Anders gezegd, die veroordeling is helemaal geen paradox, het ligt volledig in de lijn van de verborgen bedoeling. Op die

manier kunnen we die ander, dat andere in onszelf, zo ver mogelijk van ons verwijderd houden. Dit kan prachtig in kaart gebracht worden via een toepassing van Lacans discourestheorie, met het meesterdiscours als vormgeving van die monistische paradigmata: de *agens* van een dergelijk vertoog ontkent de eigen verdeeldheid en functioneert als een man (vrouw) uit één stuk. Ik kan dit hier niet uitwerken (zie Verhaeghe, 2002), en beperk mij tot een citaat: 'Zo groot is het afgrijsen van de mens wanneer hij de omtrekken van zijn macht ontdekt, dat hij zich afwendt van zijn eigen handeling wanneer die hem in zijn blooite zet'.²

Elk monisme leidt tot een impasse die merkwaardig genoeg de vorm van een dualisme aanneemt: het moet of de hersenen (genetica, synapsen,...) of de omgeving (opvoeding, ouders, school,...) zijn. Een dualisme heeft steevast tot gevolg dat men met lege handen overblijft: 'Je geld of je leven' – wat je ook kiest, je verliest. Daartegenover staat een andere wetenschappelijke visie, die een flink stuk moeilijker is. Het vertrekpunt ervan valt voor iedereen eenvoudig te begrijpen: elk levend wezen is een resultante van aanleg en milieu, waarbij de respectieve aandelen nauwelijks nog te onderscheiden vallen, laat staan te scheiden. Wetenschappelijk onderzoek, die naam waardig, dient daarvan uit te gaan. Dat dit inderdaad heel wat moeilijker is, maakt de uitdaging alleen maar groter. Bij wijze van conclusie bespreek ik drie voorbeelden.

Het eerste betreft de klassieke tweespalt tussen *nature* en *nurture* – begrip in voorliggend geval: tussen lichaam en geest. Cosmides en Tooby (2001) hebben in hun laatste boek op een dusdanig overtuigende manier brandhout gemaakt van deze of...of-redenering, dat niemand deze nog staande zou mogen houden. Hun argumenten hier samenvatten zou enkel afbreuk doen aan de kracht van hun redenering; ik laat het bijgevolg aan de lezer over om dit zelf na te lezen.

Het tweede betreft een ondertussen klassiek onderzoek naar de erfelijkheid van schizofrenie. In 1994 konden Tienari *cum suis* op overtuigende manier aantonen dat het optreden van schizofrenie te maken heeft met een erfelijke factor. Tenzelfdertijd konden zij even overtuigend aantonen dat een schizofrenie doorbraak bij een kind van een schizofrene moeder slechts gebeurde wanneer dit kind geadopteerd en opgevoed werd door een disfunctioneel gezin. Wanneer dit niet plaatsvond, bleek het genetisch risico niet geactualiseerd te worden! Wat mij telkens opnieuw verwondert, is het feit dat deze studie relatief onbekend is. Ze past inderdaad niet in het hedendaags discours.

Mijn derde voorbeeld betreft een zo mogelijk nog 'harder' wetenschappelijk onderzoek, want met dieren en dus open voor elke vorm van manipulatie. Suomi (2000) onderzocht bij resusaapjes de impact van een bepaalde erfelijke factor, te weten het zogenaamde *5-HTT-gen*. Het bleek dat in geval van een afwijking de desbetreffende individuen veel meer agressie en angst vertonen en bovendien sneller verslaafd raken aan alcohol (!). Dit afwijkende gedrag komt evenwel slechts tot uiting bij die individuen die niet in een normale 'moederlijke' omgeving opgroeien, maar die door de wetenschappers verplicht

werden op te groeien in een *peer reared environment*. Kortom, het is de omgeving die al dan niet bepalend is voor het tot uiting komen van genetisch bepaalde gedragskenmerken.

Ik kom tot mijn besluit. Wetenschap is niet waardeloos; het wordt tijd dat we ons bevrijden van die illusie. De keuze van een onderzoeksonderwerp en methode wordt stevast gestuurd vanuit een bepaald mensbeeld en hetzelfde geldt nog veel meer voor de keuze van de te 'bewijzen' of te 'weertleggen' hypothesen. Ik heb daar weinig moeite mee, op één voorwaarde: dat zo'n waardebepalde keuze expliciet verwoord wordt en niet verborgen blijft in de plooiën van de wetenschappelijke toga. Pas dan kunnen we, in het beste geval, een en ander onderzoeken, met als risico of als bonus dat we onszelf ontmoeten in het spiegelbeeld dat de ander steeds is, of we dat nu willen of niet.

LITERATUUR

- Cosmides, L., & Tooby, J. (2001). *What is evolutionary psychology? Explaining the new science of the mind*. New Haven (Conn.): Yale University Press.
- Fonagy, P., Gergely, G., Jurst, E., & Target, M. (2002). *Affect regulation, mentalization, and the development of the self*. New York: Other Press.
- Lacan, J. (1966). *Écrits*. Parijs: Seuil.
- Suomi, S. (2000). A biobehavioral perspective on developmental psychopathology: Excessive aggression and serotoninergic dysfunction in monkeys. In A. Sameroff, M. Lewis & S. Miller (Eds.), *Handbook of developmental psychopathology* (pp. 237-256). New York: Plenum Press.
- Tienari, P., Wynne, L., Moring, J., Lahti, I., Naarala, M., Sorri, A., Wahlberg, K.-E., Saarento, O., Seitamaa, M., Kaleva, M., & Läksy, K. (1994). The Finnish adoptive family study of schizophrenia. Implications for family research. *British Journal of Psychiatry*, 164 (suppl. 23), 20-26.
- Verhaeghe, P. (2002). *Over normaliteit en andere afwijkingen*. Leuven/Leusden: Acco.
- NOTEN
1. Er is niets nieuws onder de zon. Monisme is de term waarmee in het begin van de 19^e eeuw de anatomisten aangeduid werden, zijnde diegenen die ervan overtuigd waren dat de oorzaak van wat wij nu psychopathologie noemen uitsluitend te zoeken viel in het anatomische veld. Daartegenover stonden de dualisten die – in onze terminologie uitgedrukt – de etiologie zowel in de *nature* als in de *nurture* gaan zoeken.
 2. In het origineel klinkt het zo veel mooier: *Tel est l'effroi qui s'empare de l'homme à découvrir la figure de son pouvoir qu'il s'en déjoue dans l'action même qui est la sienne quand cette action la montre nue* (Lacan, 1966, p. 242).

Forum

MAX LAUTESLAGER

Wetenschap 'op basis van hersenstoornissen'¹

Een antwoord op De Ruiter, Mooij en Verhaeghe

Gelijk in de middeleeuwen is er ook in de psychiatrie een tijd geweest dat men slechts oog had voor twee dimensies: de persoonlijkheid en de invloed van de omgeving. (...) Welke was die derde dimensie die door zijn afwezigheid de psychiatrie in de middeleeuwen hield? De dimensie die het vak diepte geeft, het vlak vul, er perspectief in aanwen brengt, dat zijn de hersenen. (Kahn, inaugurele rede, 1994; geciteerd in Kopland, 2003)

[Gedrag wordt niet door hersenen geproduceerd, het wordt door hersenen mogelijk gemaakt. Hersenen zijn noodzakelijke voorwaarden voor gedrag, ze zijn niet voldoende, (...) zonder buitenwereld geen gedrag. (Kopland, 2003)

Ik dank Paul Verhaeghe en Antoine Mooij voor hun vleende reches en Corinne de Ruiter voor haar weerwoord. Hoewel het in het licht van wat volgt misschien enigszins huichelachtig klinkt, waardeer ik het zeer dat zij (als enige opponent) de moeite heeft genomen om mijn stellingen aan te vallen. Laat ik met haar reactie beginnen.

Vluchtige lezing van De Ruiters reactie moet wel, naar ik vrees, instemming bij de lezer oproepen, zeker als deze 'De hersenen van Ulrike Meinhof' niet meer paraat heeft of helemaal niet heeft gelezen: De Ruiters betoog lijkt genuanceerd, met veel oog voor de niet-biologische aspecten van afwijkend gedrag. Maar die indruk is schijn, zoals ik hieronder zal proberen aan te tonen. Zij beweert onder andere dat voor mij 'een neurobiologische verklaring van crimineel gedrag zo ongeveer in serie geschakeld [staat] met de medische-menteeuze behandeling ervan', dat ik ben blijven steken in een 'gedateerd' en 'onproductief schisma tussen biologie (*nature*) enerzijds en psychologie/sociologie (*nurture*) anderzijds' en (dus) in de 'onproductieve *nature-nurture*controversie', en dat ik 'biologisch bijna volledig gelijk[stel] aan genetisch (erfelijk) bepaald'. Voorts: 'Lauteslager is zeer stellig in zijn overtuiging dat alleen *nurture* een verklaring biedt voor criminaliteit' en tot besluit: 'Lauteslager lijkt te zeggen: het is óf hersenen óf maatschappelijke omstandigheden.' (Let op de logische onvermenigbaarheid van de twee laatste beweringen!)

De Ruiter moet een ander stuk gelezen hebben, want ik heb dit allemaal niet beweerd. Integendeel. Laat ik 'De hersenen van Ulrike Meinhof' nog eens

MAX LAUTESLAGER is psycholoog en werkt voor de Stichting Tijdschrift voor Psychotherapie. Het hoeft geen betoog dat hier een persoonlijk standpunt wordt verkondigd dat niet (noodzakelijkerwijs) overeenkomt met dat van de redactie van TvP.